

Nejvyšší soud

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Cdo 605/2024

Datum rozhodnutí: 21. listopadu 2024

Závěr: *Ustanovení § 2901 občanského zákoníku upravuje tzv. aktivní zakročovací povinnost ve vztahu k zájmům třetí osoby, které hrozí vznik újmy. Povinnost zakročit vzniká tomu, kdo vytvořil nebezpečnou situaci, kdo má nad ní kontrolu, případně tehdy, existuje-li určitý poměr mezi osobami, který zakročit odůvodňuje, a dále tomu, kdo může podle svých možností a schopností relativně snadno odvrátit hrozící újmu, která jednoznačně převyšuje svojí závažností to, co je třeba k zákroku vynaložit. Zakročovací povinnost stíhá: 1) toho, kdo porušil právní povinnost a vytvořil nebezpečnou situaci, 2) toho, kdo je schopen nebezpečnou situaci ovládnout a její následky zmírnit nebo zcela odvrátit, 3) toho, jehož poměr k ohrožené osobě odůvodňuje zakročit, a 4) osobu, kterou nelze podřadit pod body 1) až 3), jejíž osobní schopnosti umožňují nebezpečí odvrátit s náklady nižšími než hrozící negativní následky vzniklé situace.*

Obsah: Spor byl veden o pojistné plnění ze smlouvy o pojištění motorového vozidla, kterého se žalobce domáhal po žalované pojišťovně. Soud prvního stupně žalobě z podstatné části vyhověl. Odvolací soud však rozsudek zčásti změnil tak, že žalobu zamítl. Po skutkové stránce se jednalo o to, že mezi účastníky byl veden spor o to, zda porucha vozidla (vniknutí vody ze zatopené silnice do motoru) představovala pojistnou událost, která spadala pod sjednané pojištění. Pojišťovna tvrdila, že příčinou poruchy byla nesprávná obsluha vozidla. Vozidlo tak zůstalo odstaveno po dobu téměř tří let, avšak nakonec jej žalobce nechal opravit na vlastní náklad a domáhal se vyplacení pojistného plnění po pojišťovně. V důsledku zdržení s opravou si oprava vyžádala výměnu zatopeného motoru, který byl v mezidobí postižen korozí. Soud prvního stupně dovodil, že po žalobci nelze spravedlivě požadovat, aby na vlastní náklady zajišťoval opravu vozidla ihned po pojistné události, jestliže žalovaná dobro-

volně nevyplatila pojistné plnění. Proto jsou účelně vynaloženými náklady na opravu i ty, které vznikly v důsledku dlouhodobého odstavení vozidla, tj. právě poškození motoru odstávkou (včas neprovedenou opravou). Naopak odvolací soud konstatoval, že tím, že žalobce nezahájil opravu vozidla, jež by předešla poškození motoru v důsledku dlouhé odstávky, porušil prevenční povinnost dle § 2901 občanského zákoníku. Z posudku znalce totiž bylo zjištěno, že oprava motoru měla být provedena do 14 dnů od zatopení, poté již došlo ke korozi motoru, která vyvolala potřebu jeho výměny. Dle odvolacího soudu tak výměna rzí postiženého motoru jde k tíži žalobce, který má právo na pojistné plnění pouze ve výši, která odpovídá opravě nezkorodovaného motoru, nikoliv na částku cca trojnásobnou, jež odpovídá potřebě výměny motoru. Proto odvolací soud přiznal žalobci pouze částku, jež odpovídá opravě motoru bez jeho výměny. V podaném dovolání žalobce vytýkal nesprávné právní posouzení věci s tím, že šlo o otázku dosud Nejvyšším soudem neřešenou, resp. řešení právní otázky v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu. Nejvyšší soud dovolání vyhověl. Ustanovení § 2901 občanského zákoníku upravuje tzv. aktivní zakročovací povinnost ve vztahu k zájmům třetí osoby, které hrozí vznik újmy. Povinnost zakročit vzniká tomu, kdo vytvořil nebezpečnou situaci, kdo má nad ní kontrolu, případně tehdy, existuje-li určitý poměr mezi osobami, který zakročit odůvodňuje, a dále tomu, kdo může podle svých možností a schopností relativně snadno odvrátit hrozící újmu, která jednoznačně převyšuje svojí závažností to, co je třeba k zákroku vynaložit. Zakročovací povinnost stíhá: 1) toho, kdo porušil právní povinnost a vytvořil nebezpečnou situaci, 2) toho, kdo je schopen nebezpečnou situaci ovládnout a její následky zmírnit nebo zcela odvrátit, 3) toho, jehož poměr k ohrožené osobě odůvodňuje zakročit, a 4) osobu, kterou nelze podřadit pod body 1) až 3), jejíž osobní schopnosti umožňují nebezpečí odvrátit s náklady nižšími než hrozící negativní následky vzniklé situace. Předmětem sporu účastníků bylo právo na pojistné plnění ve výši účelně vynaložených nákladů na opravu vozidla podle pojistné

smlouvy. Pokud nižší soudy dovodily, že se o pojistnou událost jednalo, což byl základ sporu mezi účastníky, pak odmítla-li žalovaná neoprávněně plnit podle pojistné smlouvy pojistné, nemohly se zvýšené náklady na opravu vynaložené žalobcem po dlouhodobém odstavení vozidla dotknout jejich majetkových poměrů. Z toho vyplývá, že žalobce jako pojištěný neměl povinnost ve smyslu § 2901 občanského zákoníku zakročit, neboť žalované jako subjektu, který neplnil, ač po právu plnit měl, žádná škoda nehrozila. Jinak řečeno, šlo-li o pojistnou událost, musí žalovaná na opravu vozidla vynaložit náklady, které jsou účelné v okamžiku, kdy žalobce nechal vozidlo opravit. Rozsudek odvolacího soudu byl proto zrušen.

Související judikatura: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2020, sp. zn. 25 Cdo 3510/2019.

Relevantní ustanovení: § 2901 občanského zákoníku.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 3489/2024

Datum rozhodnutí: 29. ledna 2025

Závěr: *Ani § 1045 občanského zákoníku, ani jiné jeho ustanovení nestanoví žádné konkrétní podmínky, omezení či předpoklady opuštění nemovitě věci. Naopak se předpokládá, že vlastníkem věci se v takovém případě stane stát, na který přecházejí práva a povinnosti vlastníka. Samotné opuštění ani samotný přechod práv a povinností jako důsledek opuštění nemůže být bez dalšího zneužitím práva, opuštění není podmíněno nebo vyloučeno nějakým konkrétním důvodem, ale zneužití by se muselo pojit s konkrétními a výjimečnými okolnostmi daného případu; zneužití práva na opuštění věci tak obecně vyloučeno není.*

Obsah: Žalobkyně – Česká republika – se domáhala určení, že konkrétní církev je vlastníkem kostela včetně pozemku, kteréžto nemovitosti nabyta v důsledku jejich opuštění žalovanou. Oba nižší soudy žalobu zamítly. V podaném dovolání žalobkyně namítala, že dovolacím soudem nebyla dosud řešena otázka opuštění nemovitě věci kulturní památky sakrálního charakteru v kontextu s právní úpravou § 8 občanského zákoníku, přičemž namítala konkrétní okolnosti naznačující zneužití práva. Zejména se jednalo havarijní stav objektu a jeho zatížení právními i faktickými vadami. Nejvyšší soud dovolání odmítl. Mezi účastníky nebyla sporná okolnost, že je právem vlastníka opustit nemovitou

věc, jejímž vlastníkem se stává v takovém případě stát, ani okolnost, že takový projev vůle vlastníka může být poměřován § 8 občanského zákoníku. Předmětem dovolacího posouzení je, zda v daném konkrétním případě o zneužití práva ze strany žalované jde, či nikoliv, což je věc v obecné rovině judikaturou Nejvyššího soudu řešená, přičemž okolnosti dané věci neumožňují meritorní přezkum věci, což by bylo možno pouze v případě, že by Nejvyšší soud dospěl k závěru, že úvaha nižších soudů o tom, zda došlo ke zneužití práva, byla zjevně nepřiměřená. O takový případ zde nešlo. Podle § 1045 odst. 2 občanského zákoníku opuštěná nemovitá věc připadá do vlastnictví státu. Podle § 8 občanského zákoníku zjevné zneužití práva nepoživá ochrany. Podle § 1012 občanského zákoníku vlastník má právo se svým vlastnictvím v mezích právního řádu libovolně nakládat a jiné osoby z toho vyloučit. Vlastníku se zakazuje nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob, jakož i vykonávat takové činy, jejichž hlavním účelem je jiném osobě obtěžovat nebo poškodit. Zákaz zneužití práva je institutem ztělesňujícím korigující funkci principu poctivosti. Slouží k tomu, aby pomocí něj byla odepřena právní ochrana takovému výkonu práva, který sice formálně odpovídá zákonu či obsahu existujícího vztahu, avšak jenž je vzhledem k okolnostem případu nepřijatelný. Dále poznamenal, že za zneužití práva lze považovat výkon práva v rozporu s jeho účelem, kdy je právo vykonáno, ačkoliv nositel tohoto práva nemá žádný skutečný nebo jen nepatrný zájem na jeho výkonu. Ani § 1045 občanského zákoníku, ani jiné jeho ustanovení nestanoví žádné konkrétní podmínky, omezení či předpoklady jejího opuštění. Naopak se předpokládá, že vlastníkem věci se v takovém případě stane stát, na který přecházejí práva a povinnosti vlastníka. Z toho potom v obecné rovině vyplývá, že samotné opuštění ani samotný přechod práv a povinností jako důsledek opuštění nemůže být bez dalšího zneužitím práva, opuštění není podmíněno nebo vyloučeno nějakým konkrétním důvodem, ale zneužití by se muselo pojit s konkrétními a výjimečnými okolnostmi daného případu. Dovolací soud ve své judikatuře připustil i zcela výjimečné odepření ochrany výkonu vlastnického práva, o kterou jde i v tomto případě ve vztahu k ochraně práva vlastníka opustit nemovitou věc. Zamítnutí vlastnické žaloby pro zneužití práva připadá výjimečně do úvahy, pokud výkon práva na ochranu vlastnictví vážně poškodí uživatele věci, aniž by

vlastníkovi přinesl odpovídající prospěch, a vyhovění žalobě by se dotýkalo zvláště významného zájmu žalovaného. Odvolací soud při posuzování, zda ze strany žalované jde při opuštění nemovité věci o zneužití práva, zohlednil (i akceptací závěrů soudu prvního stupně) následující skutečnosti: a) důvod pro opuštění, jímž je nepotřebnost majetku pro plnění jeho základního účelu, b) kostel je ve slušném stavu, žalovaná do něj i za pomoci dotací investovala, c) v důsledku opuštění se státu dostává majetku poměrně vysoké hodnoty, d) žalovaná je ve stejném katastrálním území vlastníci velkého množství dalších nemovitostí; většina těchto pozemků je užívána soukromými zemědělskými subjekty, e) obecní úřad sdělil žalované, že obec nemá zájem o převod předmětného pozemku, f) o duchovní hodnoty zprostředkované žalovanou není v daném území žádný zájem. Jestliže na základě těchto skutkových zjištění učinil odvolací soud právní závěr, že ze strany žalované nepředstavuje opuštění nemovité věci zneužití jejího práva jako vlastnice, není v tomto závěru nic, co by mohlo zakládat nesprávnost takové úvahy, nadto v rovině její zjevné nepřiměřenosti. Naznačuje-li žalobkyně, že se stává v dané věci vlastníci nemovitosti, která je zatížena faktickými, ale i právními vadami, které mají a budou mít pro stát nepředvídatelné důsledky, jde pouze o obecnou výhradu, která není nijak blíže konkretizována a rozvedena, nehledě na to, že soudy žádné závěry o existujících vadách ať již faktických, nebo právních neučinily. Obdobně to platí i o námitce, že je nezbytné, aby soudy nehodnotily výhradně stav opuštěné nemovitosti ve chvíli jejího opuštění vlastníkem, ale je nezbytné hodnotit komplexně tento stav i vzhledem k zátěžím, které budou evidentně existovat během času. Dle žalobkyně žalovaná opustila nemovitou věc proto, že bezúplatný převod majetku na stát podle § 12 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb. je podmíněn souhlasem Ministerstva financí, jehož zásadním smyslem je uchránit stát před nevýhodnými převody. Derelikce umožnila žalované tento postup obejít pro případ, že by dosavadnímu vlastníkovi vznikly pochybnosti, zda ministerstvo bude s bezúplatným převodem souhlasit. Opuštění (věci) je jednostranné, neadresné právní jednání, jímž vlastníci věci jednoznačně, bez jakýchkoliv pochybností, dává (navenek) najevo, že věc opouští a že ji nadále nehodlá vlastnit, a to také fyzicky učiní. Přechod vlastnického práva na stát je totiž zákonným důsledkem derelikce a vlastník tak své právo na stát nepřevádí

a samozřejmě toto právo ani nezaniká. Právní účinky derelikce nastávají v okamžiku, kdy vlastník takto platně projeví svoji vůli, tedy věc opustí, bez ohledu na to, zda stát s tímto souhlasí či nikoliv. Ze žádného zákonného ustanovení nelze dovodit právní povinnost toho, kdo nemovitou věc opustil s účinky podle ustanovení § 1045 odst. 2 občanského zákoníku, vyžadovat od státu (jeho příslušné organizační složky) souhlas s tím, že věc byla skutečně (se všemi právními účinky) opuštěna, a že tedy stát souhlasí s jejím nabytím, a zároveň ze žádného zákonného ustanovení nelze dovodit naopak povinnost státu (jeho příslušné organizační složky) takové prohlášení vydat. V důsledku derelikce nedochází k zásahu do právního postavení jiných subjektů než toho, kdo věc opustil (ztratil vlastnictví), jinak řečeno, derelikce se nijak neprojeví v právním postavení jiných osob. Jestliže tedy stát legislativně připustil existenci institutu derelikce jakožto jednostranného právního jednání, jehož účinky nastanou okamžikem jeho uskutečnění a nezasáhnou do právního postavení jiného (vyjma jeho samotného), pak ovšem není žádný rozumný důvod pro účely zápisu právních účinků tohoto jednání do veřejného seznamu je stavět na roveň právního jednání dvoustranného (tedy vyžadovat jeho akceptaci tím, na něhož opuštěná věc přešla). Ochrana nabyvatele (státu) proti zlovolnému jednání není nijak dotčena, neboť stát může vždy uplatnit neplatnost tohoto právního jednání.

Související judikatura: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2015, sp. zn. 22 Cdo 5159/2014, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2019, sp. zn. 22 Cdo 1341/2017, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2019, sp. zn. 21 Cdo 2257/2018.

Relevantní ustanovení: § 8, § 1045 občanského zákoníku.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 27 Cdo 3120/2023

Datum rozhodnutí: 8. ledna 2025

Závěr: *Požadavek, podle něhož smí prohlášení o pravosti podpisu postupem podle § 25a zákona o advokacii učinit toliko osoba nestranná, nelze ze zákona dovodit. Naopak, ze samotného rozhodného znění § 25a odst. 1 zákona o advokacii je zjevné, že zákonodárce vycházel z toho, že prohlášení o pravosti podpisu bude činit advokát, který poskytuje v dané věci právní služby (viz předpoklad „pokud advokát listinu sám sepsal“), jejichž*

standardní součástí je i zastupování klienta. Takto obecně formulovaný požadavek pak neklade ani stavovský předpis České advokátní komory. Ani případné porušení zákona či stavovských předpisů nemá bez dalšího vliv na účinky prohlášení o pravosti podpisu s ohledem na potřebu ochrany právní jistoty osob, které se na toto prohlášení spoléhají.

Obsah: Spor byl veden o vyslovení neplatnosti usnesení valné hromady společnosti s ručením omezeným. Soud prvního stupně návrh zamítl s tím, že návrhovatelka není k jeho podání aktivně legitimována, neboť není společníkem společnosti, o neplatnost jejíhož usnesení valné hromady se jedná. Navrhovatelka se měla stát společníkem společnosti na základě smlouvy o převodu podílu. Tuto smlouvu podepsal za převodce člen představenstva převodce, za návrhovatelku jako nabyvatelku obchodního podílu pak její jednatel. Podpis jednatele návrhovatky měl ověřit jako advokát tentýž člen představenstva převodce, který podepsal smlouvu za převodce. Dle soudu prvního stupně, pokud jde o úřední ověření podpisů (prohlášení o pravosti podpisu), je imanentní tomuto postupu požadavek, aby třetí osoba ověřující podpisy „byla nestranná a aby neměla žádný zájem na právním jednání, kterého se úřední ověření podpisu týká, neboť právě tato nestrannost a tato absence zájmu dává záruku řádného průběhu úředního ověření podpisu. Připuštěním opačného závěru by se zcela vytratil smysl a účel institutu úředního ověření podpisu a z celého postupu by se stala pouhá formalita bez obsahu; jde přitom zcela zjevně o závěr absurdní“. Protože smlouva o převodu obchodního podílu postrádala formální náležitosti (ověření podpisu), byla neplatná, a tedy návrhovatelka jako osoba, která není společníkem společnosti, nemohla podat návrh na vyslovení neplatnosti valné hromady společnosti. Odvolací soud usnesení potvrdil. I dle něj jednal člen představenstva převodce, který jako (současně) advokát ověřil podpis jednatele nabývací společnosti, ve střetu zájmů. V podaném dovolání se návrhovatelka domáhala zodpovězení otázek, které směřovaly k platnosti smlouvy o převodu obchodního podílu s ohledem na způsob ověření podpisu svého jednatele. Nesouhlasila se závěrem soudu prvního stupně, podle něhož je třeba, aby se na úředním ověření podílela třetí osoba, přičemž namítala, že takový popis postupu nevychází ani ze zákona, ani z judikatury. Odvolacímu soudu pak vytkla, že svoji argumentaci založenou na střetu zájmů neopřel o žádné zákonné ustanovení, natož pak o judikaturu vyšších soudů. Nejvyšší

soud dovolání připustil k řešení otázky, zda lze na prohlášení o pravosti podpisu zástupce jedné strany smlouvy o převodu podílu ve společnosti s ručením omezeným, učiněné advokátem podle § 25a zákona o advokacii, hledět tak, jako by nebylo učiněno, jenom proto, že tentýž advokát byl současně zástupcem druhé strany smlouvy, a zda tato okolnost způsobuje absolutní neplatnost smlouvy pro nedostatek formy. Dovolání bylo důvodné. Podle § 209 odst. 2 zákona o obchodních korporacích je převod podílu vůči společnosti účinný doručením účinné smlouvy o převodu podílu s úředně ověřenými podpisy. Podle § 25a odst. 1 zákona o advokacii je advokát oprávněn nahradit úřední ověření podpisu vyžadované zvláštními právními předpisy svým prohlášením se stejnými účinky, pokud advokát listinu sám sepsal nebo ji jednající osoba před advokátem vlastnoručně podepsala, přičemž podrobnosti takového postupu stanoví stavovský předpis. Z něj plynou podmínky, za kterých advokát podpis ověřit nesmí. Vyžadují-li právní předpisy „úřední ověření podpisu“, je podle § 25a zákona o advokacii advokát oprávněn nahradit takový požadavek svým prohlášením, které má stejné účinky jako „úřední ověření podpisu“, a to za předpokladu (podle § 25a odst. 1 zákona o advokacii, v rozhodném znění), že advokát listinu sám sepsal nebo ji jednající osoba před advokátem vlastnoručně podepsala. I když prohlášení advokáta o pravosti podpisu, které má předepsané náležitosti, má stejné právní účinky jako úřední ověření podpisu vyžadované zvláštními právními předpisy, nejde (na rozdíl od legalizace učiněné notářem podle notářského řádu či ověřovacími osobami u krajských úřadů, obecních úřadů a újezdních úřadů podle zákona o ověřování) o veřejnou listinu ve smyslu § 567 občanského zákoníku či § 134 o. s. ř., neboť ji nevydává orgán veřejné moci v mezích své pravomoci ani ji za veřejnou listinu neprohláší zákon. Je-li prohlášení o pravosti podpisu jiné osoby učiněno advokátem a má-li všechny náležitosti stanovené § 25a odst. 2 zákona o advokacii, nahrazuje takové prohlášení úřední ověření podpisu vyžadované zvláštními právními předpisy. Požadavek soudů nižších stupňů, podle něhož smí prohlášení o pravosti podpisu postupem podle § 25a zákona o advokacii učinit toliko osoba nestranná, nelze ze zákona dovodit. Naopak, ze samotného rozhodného znění § 25a odst. 1 zákona o advokacii je zjevné, že zákonodárce vycházel z toho, že prohlášení o pravosti podpisu bude činit advokát, který poskytuje

v dané věci právní služby (viz předpoklad „pokud advokát listinu sám sepsal“), jejichž standardní součástí je i zastupování klienta. Takto obecně formulovaný požadavek pak neklade ani stavovský předpis České advokátní komory. Nelze souhlasit ani s obecným závěrem, z něhož soudy nižších stupňů implicitně vyšly a podle kterého by případné porušení povinností plynoucích ze zákona o advokacii či ze stavovských předpisů ze strany advokáta při prohlášení o pravosti podpisu mělo vést k automatickému závěru o absenci takového prohlášení (z něhož pak soudy dovodily i závěr o absolutní neplatnosti smlouvy o převodu podílu pro nedostatek formy – absenci úředního ověření podpisu). Takový závěr představuje nepřiměřený zásah do právní jistoty všech, kteří se na prohlášení o pravosti podpisu (učiněné advokátem a mající všechny zákonné náležitosti) spolehli, aniž by měli reálnou možnost posoudit, zda advokát při jeho učinění postupoval v souladu s profesními předpisy. Smyslem a účelem požadavku na legalizaci podpisu stran smlouvy o převodu podílu ve společnosti s ručením omezeným (jenž není představován kmenovým listem) je zajištění vyšší míry právní jistoty jak společnosti, tak i ostatních společníků, o tom, jaký podíl je převáděn, kdo jej převádí a kdo je nabyvatelem podílu. Obecně sice platí, že právní normy chránící právní jistotu třetích osob patří mezi právní normy chránící veřejný pořádek, nicméně při posuzování právních důsledků nedodržení požadavku na legalizaci podpisu smlouvy o převodu podílu nelze přehlédnout, že ochrana společnosti i ostatních společníků je zajištěna již úpravou účinnosti smlouvy vůči společnosti. Dokud není společnosti doručena smlouva s úředně ověřenými podpisy, nestane se nabyvatel společníkem. Není tudíž důvodu sankcionovat absenci úředního ověření podpisu na smlouvě absolutní neplatností pro narušení veřejného pořádku. Pro posouzení, zda v projednávané věci byla smlouva o převodu podílu opatřena „úředním ověřením podpisu“ zástupce navrhovatelky ve smyslu § 209 odst. 2 zákona o obchodních korporacích, resp. jej nahrazujícím prohlášením o pravosti podpisu podle § 25a zákona o advokacii, není významné, že advokát, jenž takto ověřil podpis zástupce navrhovatelky, byl současně zástupcem druhé smluvní strany.

Související judikatura: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Cdo 3461/2011, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2019, sp. zn. 20 Cdo 3284/2018, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2010, sp. zn. 20 Cdo 2332/2008.

Relevantní ustanovení: § 25a zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, § 209 odst. 2 zákona o obchodních korporacích, § 582 občanského zákoníku.

Ústavní soud

Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 2364/24

Datum rozhodnutí: 5. února 2025

Závěr: *Judikatura Ústavního soudu dlouhodobě označuje střídavou péči za výchozí model uspořádání poměrů mezi rodiči a dětmi, avšak z žádného nálezu nelze dovodit, že by tímto výchozím modelem měla být jeho symetrická varianta (tedy rozložená 50 : 50). Střídavá péče může být rozložena asymetricky. Judikatura Ústavního soudu se vymezuje zejména proti svěřování dítěte do péče jen jednoho z rodičů s tzv. širokým stykem druhého rodiče a právě v tomto kontextu akcentovala rovné právo rodičů podílet se na péči o děti, což současně neznamená, že by každý rodič musel mít dítě v péči po zcela shodnou dobu jako ten druhý.*

Obsah: Řízení před obecnými soudy se týkalo nové úpravy poměrů nezletilých dětí, které byly původně svěřeny do symetrické střídavé péče rodičů. Soud prvního stupně rozhodl k návrhu matky o tzv. asymetrické střídavé péči. Vzal v úvahu stanovisko dětí, které si přály být více u matky. Dceři je 10 let a je dostatečně rozumově a emocionálně vyspělá, takže je nutno její přání považovat za zásadní vodítko při hledání jejího nejlepšího zájmu. Synovi je 8 let, a ačkoli mohl částečně přejímat názory své starší sestry, po celé řízení vyjadřoval neměnné přání být více s matkou. S ohledem na zjištěnou citlivost a přetíženosť syna je pro něj zvolená forma péče vhodnější než rovnoměrná střídavá péče. Nucení dětí k symetrické střídavé péči by navíc mohlo zhoršit jejich vztah k otci. Odvolací soud však změnil rozsudek tak, že návrh matky zamítl.

Vyšel ze skutkových zjištění obvodního soudu, dospěl však k odlišnému právnímu závěru, že nenastala podstatná změna poměrů, která by odůvodnila změnu rozložení péče o nezletilé děti. Postupně se zhoršující vztah dětí k otci, na který poukazovala stěžovatelka, městský soud nepovažoval za dostatečně závažnou okolnost. Zdůraznil též, že výpovědi dětí nebyly identické, syn byl zjevně pod vlivem starší sestry a sám změnu

výchovného prostředí nepreferoval. Stěžovatelka netvrdila, že by se otec měl k dětem chovat hůře než v minulosti či že by se zhoršily jeho výchovné schopnosti. Městský soud uvedl, že respektuje vyjádřený postoj dětí, nicméně popsaná situace nedosahuje intenzity vyžadující omezení práva otce výchovně působit na děti. Matka v ústavní stížnosti namítala, že městský soud se nevypořádal s jejími tvrzeními a důkazními návrhy, nesprávně zjistil skutkový stav, zcela ignoroval participační práva nezletilých dětí a rozhodl v rozporu s jejich nejlepším zájmem. Zásadní změna poměrů jednoznačně vyplývá z pohovorů, které s dětmi provedl opatrovník i obvodní soud, i ze zpráv psychologa, kterého obě děti navštěvují. Městský soud hodnotil důkazy a sdělení dětí zcela odlišně než obvodní soud, aniž je sám zopakoval. Nezjišťoval, v jakém psychickém stavu jsou děti a co si přejí. Opatrovník i v odvolacím řízení navrhol, aby děti trávily s otcem kratší dobu. Městský soud přání dětí zcela bagatelizoval, vůbec se nezabýval jejich názorem. Napadený rozsudek postrádá vyhodnocení nejlepšího zájmu dětí. Překvapivost rozhodnutí městského soudu Ústavní soud neshledal. Z ústavního hlediska je problematické až to, pokud odvolací soud zaujme právní názor, který v řízení dosud nezazněl a účastníci jej nemohli rozumně předvídat. V tomto případě však městský soud vrátil režim péče o děti do stavu, v jakém byl před rozhodnutím obvodního soudu a proti kterému se stěžovatelka od počátku vymezovala. Městský soud však pochybil v procesní rovině, neboť dospěl k podstatně odlišným skutkovým zjištěním než obvodní soud, aniž sám provedl dokazování. V rámci toho navíc porušil participační práva nezletilých dětí, neboť jeho odlišný skutkový závěr se týkal právě jejich názoru, který však městský soud sám nezjišťoval. Odvolací soud sice není vázán skutkovými zjištěními soudu prvního stupně a je oprávněn důkazy přehodnotit, musí je však za tímto účelem sám provést a vytvořit si tím podklad pro odlišné hodnocení důkazů. Pokud tak neučiní, zatíží své rozhodnutí závažnou vadou a poruší právo účastníků řízení na soudní ochranu. Skutková zjištění jsou výsledkem provádění důkazů, může je tedy činit jen ten soud, který dokazování provedl. Je proto zásadně nepřijatelné, aby odvolací soud hodnotil důkazy jinak než soud prvního stupně, aniž je sám provedl. Obvodní soud dospěl na základě provedeného dokazování k závěru, že obě děti setrvale vyjadřují přání být více s matkou, u otce chtějí také být, ale nikoli celý

týden, přičemž hlavním důvodem je, že na ně otec často křičí. Městský soud z těchto skutečností vyšel také, doplnil k nim však, že výpovědi dětí nebyly identické, syn byl zjevně pod vlivem starší sestry a sám změnu výchovného prostředí ani nepreferoval. Tento závěr však představuje skutkové, nikoli právní hodnocení, které zjevně neodpovídá tomu, k čemu dospěl obvodní soud, a zároveň postrádá oporu v dokazování provedeném v řízení před obvodním soudem. Ve spise jsou založeny celkem čtyři protokoly o pohovorech s nezletilými dětmi (tři provedl orgán sociálně-právní ochrany dětí, jeden soudkyně obvodního soudu), které pokaždé uváděly, že chtějí být více s matkou, protože na ně otec pořád křičí. Toto přání vyjádřily obě děti, syn i v nepřítomnosti své sestry. Uvedeným způsobem navíc městský soud porušil participační práva nezletilých dětí, neboť odlišné skutkové závěry se týkaly právě jejich názoru. Právo dítěte být slyšeno ve všech záležitostech, které se ho dotýkají, zaručené v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, je osobním právem dítěte, nikoli právem jeho rodiče či jiné osoby na to, aby bylo dítě v řízení vyslechnuto. Pokud však porušení participačních práv dítěte představuje zásadní vadu při zjišťování skutkového stavu, může založit porušení práva rodiče na soudní ochranu. Participační práva dítěte mají základ v čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož jsou smluvní strany této úmluvy povinny zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Druhý odstavec citovaného ustanovení potom konkretizuje, že za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství. Dítě tedy zásadně musí mít možnost účastnit se jednání a vyjádřit se k věci. Upustit od přímého zjišťování jeho názoru lze jen v jeho zájmu a s dostatečným odůvodněním. Městský soud však na zjišťování názoru nezletilých dětí rezignoval, ačkoli již byly ve věku, kdy byly schopny svůj názor vyjádřit (10 a 8 let). Městský soud také nevěnoval dostatečnou pozornost hodnocení nejlepšího zájmu nezletilých dětí. Pochybení městského soudu porušilo stěžovatelčino právo na soudní ochranu, v tomto případě

v rovině nedostatečného odůvodnění soudního rozhodnutí. Pokud soudy rozhodují o péči o dítě za situace, kdy již existuje rozhodnutí či dohoda rodičů o péči, je podstatné posoudit, zda nastala dostatečná změna okolností a zda je v souvislosti s ní nutné ochránit nejlepší zájmy dítěte změnou dosavadních výchovných poměrů. Pokud význam nastalé změny okolností převáží nad zájmem dítěte na stabilním výchovném prostředí, vyžaduje ochrana jeho práva na respektování rodinného života rozhodnutí o změně péče. Změna výchovného prostředí je namístě zejména v případech, kdy dosavadní úprava výchovy (péče) již nadále nezajišťuje nejprůzračnější podmínky pro zdárný vývoj dítěte, či se dostane do rozporu s jeho zájmy, a to zejména tam, kde se mezi dítětem a rodičem, jemuž bylo dítě svěřeno do péče, vyvinul takový vztah, který ohrožuje zdárný vývoj dítěte. Při rozhodování o návrhu na změnu péče je třeba vycházet z nejlepšího zájmu dítěte v kontextu srovnání stávajícího a navrhovaného výchovného prostředí. Sám argument, že dosavadní výchovné prostředí není vhodné po kratší době měnit, neobstojí v situaci, kdy se soud nijak nevypořádá s tím, zda je nový režim péče o děti změnou k lepšímu, či horšímu. Stabilita výchovného prostředí tedy není bez dalšího argumentem pro zachování dosavadní formy či rozsahu péče. Má-li být stávající model péče zachován, musí být prokázáno a argumentačně doloženo, že změna výchovného prostředí není v nejlepším zájmu dítěte. Ten však nelze ztotožňovat s neměnností výchovného prostředí bez dalšího. Jinak řečeno, argumentace zájmem na stabilním výchovném prostředí sama o sobě nestačí, vždy je třeba zasadit ji do kontextu posouzení vlivu změny prostředí na psychický či fyzický komfort dítěte. I při rozhodování o změně poměrů nezletilých dětí je tedy předním hlediskem jejich zájem, jehož optikou je třeba poměřovat stávající a nově zvažovaný režim péče. Zájmu dítěte musí soud věnovat patřičnou pozornost – a to zejména za situace, kdy je stávající režim péče výsledkem soudem schválené dohody rodičů. V takovém případě totiž soud zpravidla dohodu schválí, aniž by k nejlepšímu zájmu dítěte prováděl (podrobnější

dokazování. Nezletilé děti byly v době řízení před obecnými soudy dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, aby mohly vyjádřit svůj názor na režim, v jakém by chtěly pobývat u svých rozvedených rodičů. Městský soud měl tudíž tento názor vzít za výchozí bod svých úvah o jejich nejlepším zájmu. Z odůvodnění jeho rozsudku však nevyplývá, že by tímto způsobem postupoval. Fakticky totiž před přáním dětí, které navíc zejména v případě nezletilého syna do značné míry relativizoval (viz výše), upřednostnil právo otce. Ústavní soud závěrem zdůraznil, že ačkoli ve své judikatuře dlouhodobě označuje střídavou péči za výchozí model, z žádného nálezu nelze dovodit, že by tímto výchozím modelem měla být jeho symetrická varianta (tedy rozložená 50 : 50). Naopak Ústavní soud výslovně připustil, že střídavá péče může být rozložena asymetricky. Judikatura Ústavního soudu se vymezovala zejména proti svěřování dítěte do péče jen jednoho z rodičů s tzv. širokým stykem druhého rodiče a právě v tomto kontextu akcentovala rovné právo rodičů podílet se na péči o děti. V žádném dosud vydaném rozhodnutí však nezaznělo, že by každý rodič musel mít dítě v péči po zcela shodnou dobu jako ten druhý. Ústavní soud vždy akcentoval individuální okolnosti a především nejlepší zájem dítěte. Představa, že dokonale symetrická střídavá péče (model 50 : 50 s intervalem střídání po jednom týdnu) je modelem preferovaným, nemá žádnou oporu v zákoně ani v ústavním pořádku; vychází z mylného přesvědčení některých rodičů, že každý z nich má „právo na ideální polovinu dítěte“, což především nebere na zřetel, že hlavním účastníkem řízení ve věcech péče soudu o nezletilé je právě dítě, jehož nejlepší zájem stojí nade všemi ostatními zájmy.

Související judikatura: Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 4247/18, nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2396/19, nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2482/13, nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3065/21.

Relevantní ustanovení: Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Zpracoval: Jan Tryzna